

Cristina
DEUTSCH

Critica literară între publicistică și stilul pseudocolocvial

Răsfoind cele două volume ale lui Andrei Milca, „În rotonda literaturii. De la Mihai Eminescu la Marius Ianuș” și „Proza românească înainte și după comunism”, pentru care a primit premiul Nichita Stănescu pentru OPERA PRIMA la Ploiești, în 2005, din partea Ministerului Culturii și al Consiliului Județean Prahova, se va observa încă de la început acest amestec de stiluri în care critica literară, stilul jurnalistic și pasiunea pentru textul literar, pentru analiză și comentariu se îmbină într-o manieră interesantă și, mult mai important, plină de prospețime. Apropierea sa de literatură este una naturală, el „nu scrie ca să înjure, scrie despre cărți pentru că are ce spune despre ele și, în genere, pentru că gândește literatura ca o formă a existenței sale”, așa cum afirmă criticul Eugen Simion în prefața unuia dintre cele două volume. Tipul de critică pe care Milca îl abordează este unul fluid, flexibil, plin de dorința de a spune ceva nou, comentariul său având ca obiect atât autorul ca persoană (dar și ca personaj), cât și opera văzută nu dintr-un singur punct de vedere, ci din unghiuri multiple, nesupunându-și viziunea nici unui soi de canon tradițional. Evident, acesta din urmă va fi luat în considerare, dar arareori va fi un punct de reper fix; mobilitatea, maleabilitatea sa sunt două caracteristici de bază, nelăsându-se influențat de ideile deja bine stabilite ale criticii despre un autor sau altul. Acest mod de a privi materialul oferit de literatură se va descifra mai bine în textele concentrate asupra poeziei, sumarul „cuvânt înainte” adresat lui Nichita Stănescu

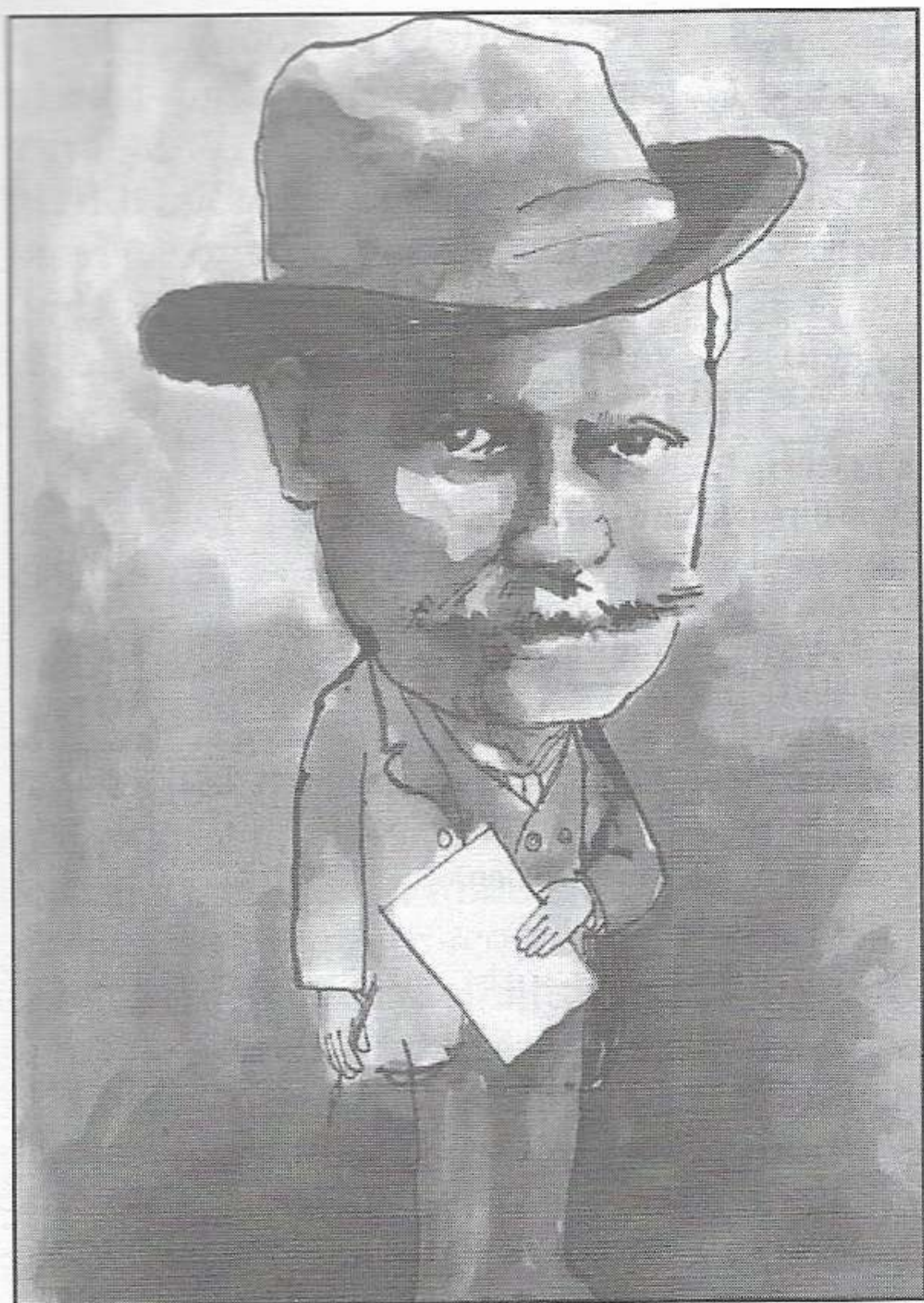
din „În rotonda literaturii” fiind definitoriu în acest sens. Având adesea numeroase tangențe cu stilul gazetăresc, această modalitate de a realiza exercițiul critic se lovește frecvent de pericolul de a cădea în vulgaritate – lucru care i-a fost deja reproșat, mai ales din cauza caracterului adesea incisiv al articolelor sale de presă – dar acest fapt se remarcă numai atunci când anumite fragmente de analiză se întâmplă să fie scoase din context; finalitatea studiilor sale nu este niciodată vulgară, ci sinceră. Andrei Milca nu se „înțepenește” în platitudini, ci lucrează asupra autorilor cu pasiunea pe care orice critic contemporan ar trebui să o aibă; el nu repetă, ci inventează și reinventează, întoarce cuvântul scris pe toate fețele și încearcă să-i ofere noi conotații. Putem afirma că unul dintre motivele pentru care aceste prime două volume ale sale merită să fie citite și să fie luate în considerare este următorul: cititorul nu se plictisește, este prins de această emotivitate și bogăție de idei care nu dăunează cu nimic respectului pe care tânărul critic îl are pentru actul estetic. Ceea ce încearcă să demonstreze nu se caracterizează întotdeauna prin claritate, de multe ori sunt doar gânduri înșirate pe hârtie care poate ar avea nevoie de o demonstrație mai temeinică, dar e aproape sigur că valoarea acestui act constă tocmai în această trăsătură a sa: sâmburele ideatic este oferit pentru exercitarea ulterioară a unei pasiuni. Autorul nu se distanțează aproape niciodată de comentariul său, ci se identifică cu acesta, se implică, își dezvăluie pasiunea fără a se rușina, invitând și cititorul să facă acest lucru: este o manieră analitică extrem de vie, de directă, care mai mult propune decât definitivează.

Punctele sale de maxim interes vor fi de multe ori Nichita Stănescu, Mihai Eminescu sau Tudor Arghezi, dar va fi atras și de autori mai puțin luați în considerare de critica literară, precum Alexandru Ecovoiu sau Theodor Codreanu, de „tinerele talente” sau de romanul politic. În „Proza românească înainte și după comunism” vor intra și „monștrii sacri”, și „critica postbelică”, dar și acele „speranțe pentru mai târziu” pe care Andrei Milca nu se sfiește să le „disece”,

comentând cu onestitate atât părțile „bune” ale acestora, cât și „defectele”. Deosebit de interesantă este secțiunea în care acesta ia în discuție critica contemporană, încercând să-și identifice maestrul spiritual, anumite puncte de reper de care se apropie și se depărtează în același timp. Implicarea este pentru el o condiție de bază a actului critic; atunci când vorbește despre Eugen Simion, căruia i-a fost student și sub îndrumarea căruia își definitivează acum doctoratul, transpare mai mult decât oricând sensibilitatea și dorința sa de a realiza cu adevărat o „reabilitare și o consacrare a valorii”. Milca se va dovedi din acest punct de vedere „un student de modă veche”: așa cum pentru generațiile de absolvenți ale anilor '50-'60 imaginea Profesorului se concretiza într-un Vianu sau Călinescu, și pentru el E. Simion va avea aceeași conotație, va juca rolul de „maestru spiritual”, fără a fi vorba aici nici de „servilism”, nici de acel oportunism de care a fost acuzat, ci pur și simplu de respect și de recunoștința pe care orice tânăr o datorează Profesorului său. Pentru acesta, Eugen Simion „nu are nevoie nici de atacurile injuste, animalice, eterne ale hienelor care-l scot țap ispășitor pentru orice, «vinovatul» (fără vină!) al tuturor relelor din literatura română actuală... «Ținta favorită», Profesorul merge mai departe demn și se apără doar prin ceea ce scrie și va rămâne. Ca om, însă, e imposibil, chiar dacă știe că multe lovituri sunt comandate și că toate huirile la adresa lui sunt false, să nu le pună la suflet.” Discutând despre volumul lui Andrei Grigor, „În ariergarda avangardei”, va încerca să explice tocmai care este acest rol al Profesorului în literatura română, aducând sub lupă conversațiile dintre E. Simion și Andrei Grigor, în timp ce, în fragmentul despre „Mircea Zăciu în dialog epistolar cu Ion Brad”, ținta analizei se va concentra în special pe importanța confesiunii în deslușirea nu numai a actului critic, dar și a caracteristicilor „personajului critic”; deși plin de pasiune în comentariile sale, lui Andrei Milca nu îi lipsește obiectivitatea, iar stilul concis îl ajută să concentreze în fraze puține esența unui întreg volum și, așa cum se întâmplă în acest fragment pomenit mai

sus, chiar a unei întregi personalități creatoare: „Dialogul epistolar Ion Brad–Mircea Zăciu demonstrează rezistența – la orice lovitură – a doi oameni aparent total diferiți care se completează însă reciproc, creându-se o simbioză adresant–expeditor. Unul (Zăciu) știe să «spună», chiar fiind capricios; celălalt, deși mai puțin «harnic» la scris decât interlocutorul său, știe «să asculte», tocmai pentru că este cumpătat. Refugiul în lectură, artă-creație este însă al ambilor, ei depășind prin operă regimul comunist....”.

Atunci când ia în discuție, de exemplu, romanul politic, se va observa și mai bine seriozitatea și meticulozitatea cu care analizează toate aspectele acestuia, este întotdeauna extrem de atent la detalii, încercând neconștient să găsească acel punct ascuns în care există posibilitatea de a se concentra sensul ascuns al acestui tip de proză. Analiza romanului lui Dinu Săraru, „Ciocoi noi cu bodyguard”, făcută sub forma unei cronici de carte, se va opri frecvent asupra anumitor amănunte care, corelate între ele, reușesc nu atât să explice intențiile autorului, cât să ne sugereze posibile maniere interpretative ale operei acestuia: „Divagațiile și suprapunerile de planuri sunt însă un joc auctorial. Dar scriitorul se contopește cu personajele sale, «coni și jupâni», fără a-și marca vreodată strident prezența. La fel cum Autorul rămâne într-un auto-dorit conde umbră, și Șeful cel Mare din carte, un altfel de «Principe» barbian, Elefterie Teoforul, e prezent doar în dialogurile celorlalți sau cel mult ca o voce. Apelând pe mobilul aghiotantului său Pomposul, el este mereu aflat undeva în spate, ca orice păpușar-boss ori Big Brother care se respectă. Observăm că toți eroii lui Săraru au fie aghiotanți, ce le trag sforile, fie «străjeri» care-i ocrotesc – *bodyguarzi* într-un termen deja intrat în uz, caracterizați de o „(i)nu(til)itate inexpresivă”. Clasa care contează s-ar descompune în exemple actuale, dacă autorul ne-ar lăsa să ne jucăm și noi de-a „Cu mască, fără mască” și „Ghici cine e personajul?” – demascarea s-ar fi putut face tocmai prin forțarea și grotescul măștilor vii din carte, printr-o cheie finală, ca în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir.

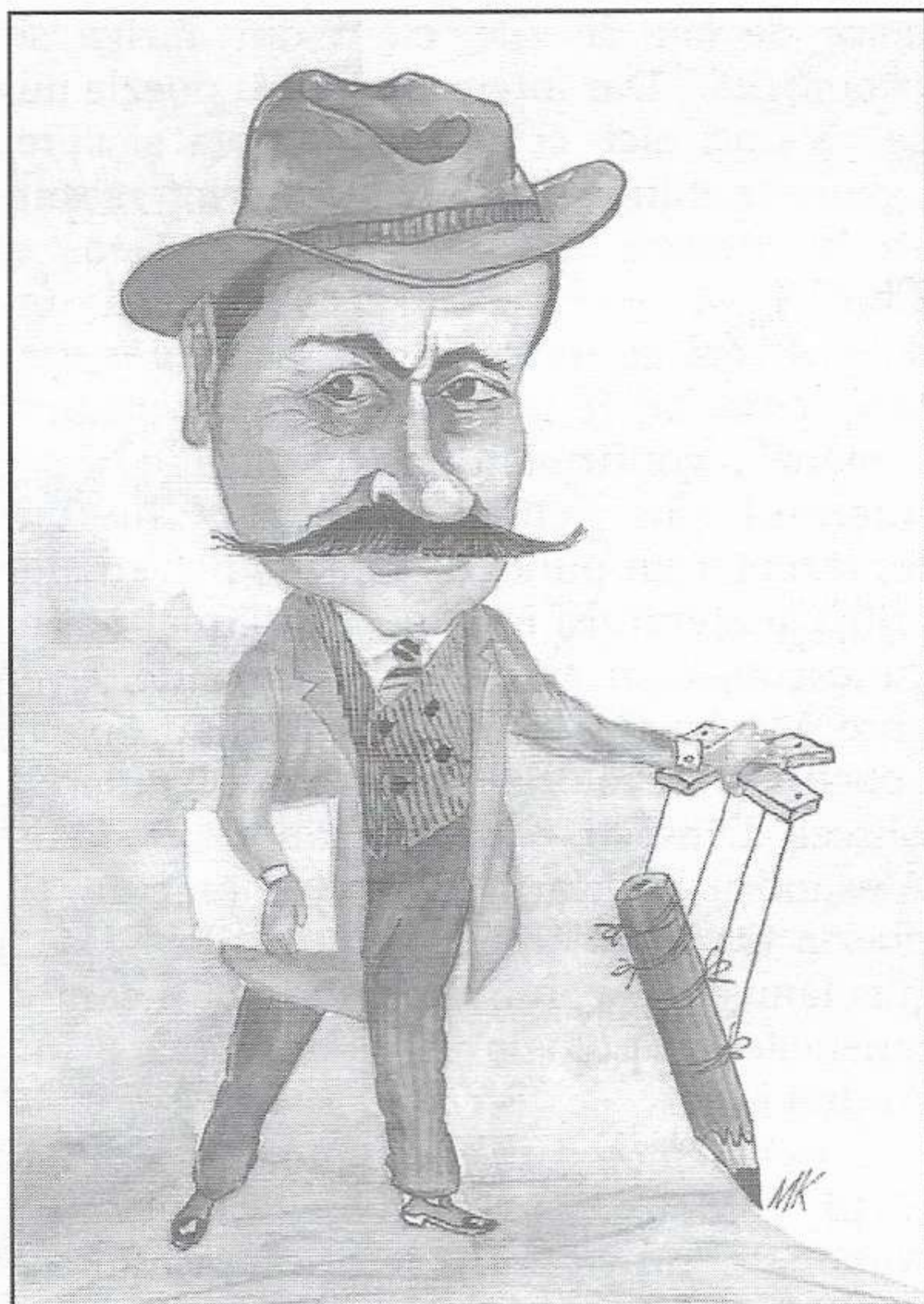
Dorința perpetuă a comentatorului este aceea de a ajunge la „cireșa de pe tortul textului”, lucru care nu se poate face fără a pătrunde cât mai adânc în „materialul” operei: îl interesează aici nu numai firul acțiunii, ci și analiza personajelor, descifrarea acestora, interpretarea lor făcându-se prin intermediul unor analogii de multe ori mai mult decât interesante, dar în primul rând folosind acele particularități care pot da Savoare unei interpretări critice. În ceea ce privește acest roman al lui Dinu Săraru, apropierea se vor face atât prin intermediul unor exemple din literatura română deja consacrată, cum ar fi „Ciocoi vechi și noi” al lui Nicolae Filimon sau „Groapa” lui Eugen Barbu, totul venind din dorința de a demonstra că acesta este „cel mai important roman politic de după 1989”. Modul în care o face este convingător, criticul mișcându-se cu ușurință în cadrul literaturii române de gen, demonstrându-și fără dificultate lecturile și oferind, pe lângă analiza romanului propriu-zis, și anumite indicații bibliografice care au rolul să fixeze caracteristicile și particularitățile acestuia nu numai în

cadrul literaturii române contemporane, dar și în spațiul mai larg al literaturii române văzute într-o manieră totalizatoare. Va continua studiul romanului politic „înainte” și „după” „Ciocoi noi cu bodyguard”, aprofundând elementele adunate în prima cronică și încercând să intre și mai mult în materia acestui „gen ce părea compromis, de la «Delirul» și «Cel mai iubit dintre pământeni» încoace: romanul politic.” Plecând de la aceste premise, ceea ce va încerca să facă va fi o analiză a unor autori mai puțin cunoscuți, Sebastian Sârcă și George Rizescu, interesul său îndreptându-se mai mult nu înspre relația acestora cu literatura „de prim rang”, ci spre modul în care acești prozatori sunt capabili să interfereze cu socialul, maniera în care își relaționează romanele și și le construiesc în raport atât cu viața reală, de zi cu zi, cât și cu ceea ce ar trebui să însemne „romanul politic”. Analiza textului este, și de această dată, una minuțioasă, pe acesta interesându-l în mod deosebit modul în care scriitorul a interacționat cu atmosfera epocii despre care scrie, făcând adesea să se simtă și vocea gazetarului preocupat nu numai de literatură, ci și de „viața adevărată”, de eveniment, de analiza faptelor: „Scepticismul, cinismul, sarcasmul nostru, cei care privesc cu ochi judecătorești pe speciemenle gen senatorul Brucancea, nu înseamnă că vom schimba cumva lucrurile criticându-i, observându-i, nu, e cumva în zadar. Până când nu va trece destul timp pentru o schimbare clară, de fond, nu de formă, până când noua generație născută după 1989 va deveni matură, capabilă s-o înlocuiască pe ce a vechilor nomenclaturiști, remixați în prooccidentali, nu vom putea avea o (r)evoluție, ci o stagnare. Nu va fi decât țara «parlamentarilor lui Salvache» și ținta aceasta vizată de satiră este «omul-pată», sindromul bolii unei «clase politice» post-revoluționare, ce nu și-a demonstrat decât lipsa de valoare, inutilitatea, dovedindu-se inaptă pentru misiunea istorică de primenire a nevoilor neamului. «Tehnocrați» și «specialiști», ei sunt în fond niște «ignorați», «amatorii, abuzivii, hrăpăreții lipsiți de bun simț”.

De la interesul pentru literatura dacă nu

minoră, atunci am putea spune că a unor autori mai puțin cunoscuți, Milca se va îndrepta într-un alt capitol spre literatura foarte tânără, cea a generației sale, aducând în discuție, cu aceeași seriozitate și plăcere pentru amănunt, pentru studiul milimetric al textului, „speranțele pentru mai târziu ale literaturii române”. Criticul nu este un blazat, nu cere cu orice preț negarea valorilor și demolarea a „ceea ce a fost înainte”, entuziasmul și viziunea pozitivă sunt fără discuție prezente – fără a dăuna în foarte mare măsură spiritului critic, deși câteodată mai există și scăderi pe care le remediază „din mers” – în majoritatea bucăților sale de critică literară, fie că este vorba despre „literatura nouă” sau despre autori de mult consacrați. Discutând despre Liliana Corobca, Clara Nicollet sau Constantin Popescu, acesta va păstra întotdeauna aceeași linie consecventă de atenție sporită pentru detaliu, analizele sale nu vor fi niciodată superficiale, indiferent de subiectul sau de autorul abordat.

„Cărțile controversate” sunt un alt domeniu spre care se direcționează atenția sa, materializată în acest volum în studiul despre Theodor Codreanu, „una din ultimele voci autorizate care trag un semnal de alarmă pentru ceea ce se întâmplă astăzi (când nimănui nu-i mai pasă) pe o fâșie de pământ românesc”. Interesul nu atât pentru *contemporan*, cât pentru *cotidian* este ceea ce trezește interesul în tipul de critică practicat aici, iar discuția nu se va axa strict pe domeniul literar, ci, așa cum se întâmplă și în alte articole, va aluneca înspre faptul jurnalistic, prilejuind comentarii asupra adevăratei relații a lumii reale, a spațiului în care trăim, cu acel teritoriu ficțional care este literatura, oglindirea palpabilului, a „ceea ce se întâmplă în realitate”, în ea fiind un motiv just pentru a da naștere unui text literar ce merită un alt tip de comentariu, mai complex: „Eșecul vine și ca o formă fără fond: nu poți inventa o nouă identitate pentru a-l opune pe moldovean – românului. A nu-ți recunoaște trecutul, rădăcinile, echivalează cu dispariția. De la aceste probleme general-moral-politice-filosofice, Codreanu trece la exemple simbolice pentru destinul Basa-

rabiei sfâșiate: Ion Druță, Mircea Snegur (unul este spiritul, celălalt omul politic prizonier al sfâșierii – din nou, paradoxal, cumva al doilea devine... creația primului!), dar și alții care au oscilat imprevizibil între românism și moldovenism, devenind (sau nu) oportuniști.”

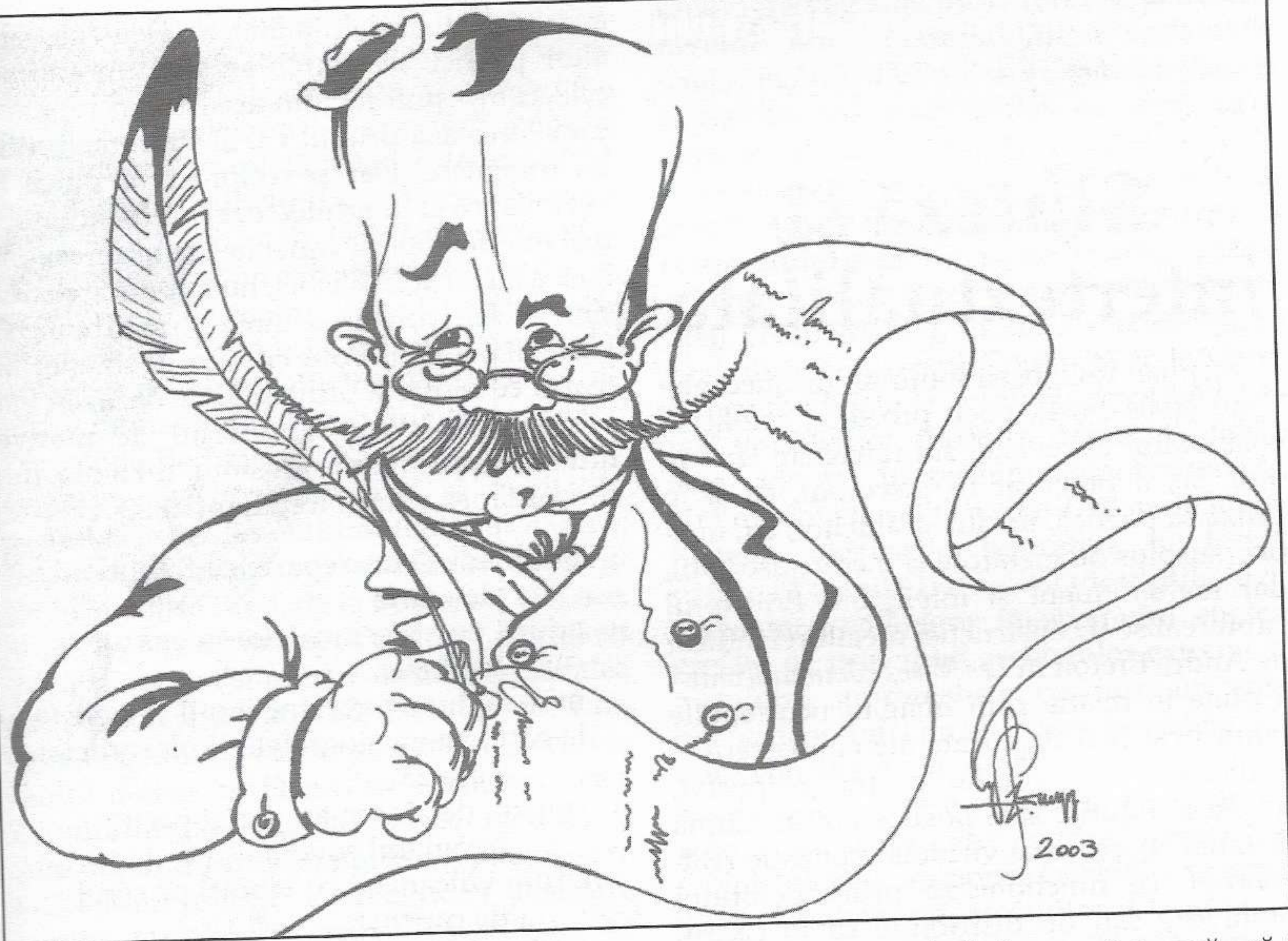
Următorul volum pe care îl aducem în discuție aici, „În rotunda literaturii. De la Mihai Eminescu la Marius Ianuș”, va fi structurat într-o manieră mai riguroasă și se va concentra exclusiv asupra poeziei. Plecând de la Mihai Eminescu, acesta va trece prin opera lui Tudor Arghezi, pentru a se deplasa mai apoi înspre Lucian Blaga, Zaharia Stancu, Radu Stanca și Nicolae Labiș. Alte puncte de interes asupra cărora își va concentra discursul critic vor fi, pe parcursul acestei culegeri de articole, Geo Dumitrescu, Gheorghe Pituț, Mircea Micu, Ion Brad și Cristian Popescu, pentru a se dedica mai apoi poeziei lui Nichita Stănescu, pentru care, așa cum afirma criticul Eugen Simion în prefață, „Andrei Milca are o incoruptibilă iubire spirituală...și, în micile sale eseuri, îi ia apărarea față de cei care îl

atacă de ani de zile, cu o ură aprigă și nenorocită." Dar interesul pentru poezie nu se va opri aici, ci se va îndrepta și spre „genurile minore”, realizând un interesant studiu despre George Corbu și George Chirilă, va aborda, de asemenea, și un subiect mai rar preferat de către comentatori, cum ar fi „epigrama în literatura română”, confirmând astfel încă o dată interesul său pentru teme care nu au reprezentat un punct de atracție pentru alți critici ai literaturii române. Poeții mai puțin cunoscuți, cum ar fi Adrian Berinde, Grigore Mărășanu sau Marius Marian Șolea, „poetul și revoluția lui” (Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru și Marin Sorescu), precum și poezia foarte tânără a „fracturiștilor” (Marius Ianuș) vor confirma și vor întări caracteristicile și tipologia manierei critice a lui Andrei Milca.

Întrebarea pe care și-o pune la începutul cărții, „Mai avem nevoie de Poetul Național?” nu va fi una retorică; prin intermediul analizei – nu atât a operei, ci a modului în care Eminescu este receptat de către cititorul contemporan – va reuși să demonstreze că această necesitate este una reală. Imersiunea în stilul jurnalistic va fi prezentă și aici, stilul va oscila între colocvial și analiza critică bazată pe o bibliografie solidă: „Ce vină au tinerii dacă în școli sunt aiuriți cu manuale alternative, iar în facultățile de profil li se spune că Eminescă este «fumat» și că marii noștri poeți sunt acum Angela Marinescu ori Cărtărescu? Să ne mai amintim că despre Labiș nu se mai spune nimic, că Nichita e făcut praf chiar în anul său «aniversar» (2003) de niște mașefripte & coate-goale ai (așa-zisei) postmoderniste culturi? Să mă mai întreb de ce un coleg de generație spunea recent, pe un ton doct, că Blaga i se pare absolut «expirat»? Cine-l mai citește azi pe liricul «Laudei somnului»? Când îi va veni rândul și Poetului Național la «șuturi»?” Concluzia sa va fi că „puțini mai sunt preocupați azi de faptul că Eminescu este cel mai mare poet romantic al nostru și că în postumele lui sau în *Odă în metru antic* stau sâmburii modernismului românesc”, iar rolul acestei suite de articole

va fi tocmai punerea sub „lupa critică” a relației dintre societatea contemporană și opera unui poet precum Mihai Eminescu. Reconsiderarea lui, dar și a criticii eminesciene constituie îndemnuri la o recitare a textului care provin din dragostea pentru literatură, pentru elementul estetic de valoare, care transpare în mare parte dintre articolele sale. Va aduce, de asemenea, în discuție critica lui Mihai Cimpoi asupra operei eminesciene, subliniind importanța luării în considerare a unei demonstrații prin intermediul căreia se încearcă reliefa ideii conform căreia „spiritul critic esențial, de valoare, pe criterii obiective, nu în funcție de „găști” și de interese, ar trebui să se păstreze oricum dincolo de orice fluctuații”.

Adevăratul punct de interes al acestui volum va fi reprezentat de suita de fragmente critice care au în centru figura lui Nichita Stănescu. Mai mult decât figura lui Eminescu, acesta reprezintă un real punct de plecare pentru întreaga sa concepție teoretică, iar aici Andrei Milca se identifică într-adevăr cu textul, se implică, găsind noi elemente capabile să ofere nu numai un subiect de comentariu, ci și o bază solidă pentru o întreagă construcție mentală. Paralela se va face adeseori cu Labiș, demersul său încercând să găsească tipare și modele de construcție comune prin intermediul cărora să fie capabil de a revela sensuri ascunse. Spiritul polemic este una dintre caracteristicile care nu-i lipsesc nici un moment lui Andrei Milca, el se apropie de poezie pregătit nu numai să o comenteze, ci și să o apere. Din punctul său de vedere, Nichita este un poet care „gândește literatura în termenii unei rupturi fundamentale, el nu face decât *des-făcând*”. Analiza se concentrează mai puțin asupra operei văzute ca întreg – deși perspectiva globalizantă nu îi este străină –, iar ochiul său se îndreaptă mai mult către amănunt, către detalii minuscule care „au scăpat” altor comentatori, fiecare cuvânt, fiecare vers demonstrează că au importanța lor și fără o bună cunoaștere a acestora nu se poate avea o bună imagine de ansamblu. Introducând, explicând și câteodată propunând o nouă reinterpretare a unor concepte și termeni, precum „inițiere”,

„marile adevăruri ale existenței”, „forța cuvântului”, „natură secvențială” sau „pivnițele subtextului”, Andrei Milca nu se va pierde printre acestea, ci va reveni răbdător de fiecare dată la relația text-realitate sau la cea dintre poet, critic și cititor, dezvăluind fără încetare noi aspecte. Apropierile se extind de multe ori de la literatura română la literatura universală, criticul trecând în paralel și prin opera lui Labiş, a lui Mihai Beniuc sau Tudor Arghezi, dar făcând referiri și la Marinetti („Ca și Marinetti, Nichita Stănescu recomandă și el ipostaze cuvintelor puse în mișcare fără nici un fel de constrângere de sens / gramaticală, văzându-se aici ruptura, distanța dintre sens și obiect”) sau Tacitus („Sub semnul lui Tacitus «dulcedo ipsius inertiae», gramatica materiei fascinează ca un LIMBAJ DIVIN STANDARD conducând la plutirea IMPONDERABILĂ printre obiectele spuse, eliberarea de materialitate și apoteozarea existenței luminoase (ca în volumele «primului» Nichita Stănescu). Elaborându-se tehnica expresiei DINTĂI capabilă să trans-

forme prin metaforă lumea întreagă, să-i lărgască granițele prea strâmte și să o facă miracol simultan, clipa poeziei lui Nichita Stănescu devine un veritabil câmp al cunoașterii de sine și al COMUNICĂRII de sine, iar poetul ca un maieut postsocratic își inventează unelte pentru a le descoperi”.

Privite în ansamblu, cele două volume ale lui Andrei Milca aduse în discuție aici reprezintă un început mai mult decât promițător, acesta abordând un tip de critică ce ia în considerare atât componenta estetică, cât și pe cea socială; apropiat de stilul gazetăresc într-o bună măsură, manieră ce trădează o adevărată pasiune pentru studierea relației dintre real și ficțional, acesta nu va abandona însă caracteristicile unei adevărate metode critice ca formație profesională, reușind să îmbine în proporție justă și să pună în echilibru aceste elemente care îi dau o notă aparte și prin intermediul căroră este capabil să trezească interesul cititorului din generația tânără, aducând literatura mai aproape de evenimentul cotidian, fără a îi știrbi însă valoarea și unicitatea.